

Mladen Kaděra

K etologii nočního tesaříka

Podnětem k mému studiu chování a zvyků tesaříka *Trichoferus pallidus* byly především různé nepřesnosti v publikovaných poznátcích některých entomologů, zejména zahraničních. Nejspíš to lze přičíst na vrub nesnadnému sledování v hodinách po soumraku, rozdílům v délce času věnovaného pozorování a v charakteru stanovišť tohoto skrytě žijícího stromového brouka. Za takových okolností jsou zevšeobecňující závěry vždy nejisté, nebo platí jen omezeně.

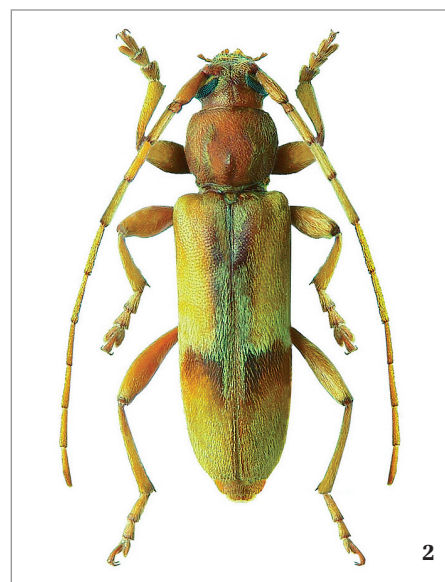
Velmi ozdobný tesařík *T. pallidus* dosahuje velikosti 12 až 21 mm, má protáhlé rovnoběžné tělo a dlouhá tykadla, u samečka jen málo přesahující krovky, u samičky jsou trochu kratší. Převažuje bledě červenohnědé zbarvení těla s jemným šedožlutým ochlupením, na každé krovce za její polovinou s výraznou tmavě hnědou, nahore zaoblenou skvrnou. Považuje se za teplomilný pralesní relikv. Jeho domovem jsou původní zachovalé listnaté lesy i staré parky téměř celé jižní a střední Evropy, ale všude se vyskytuje jen místy. U nás byl dosud zjištěn pouze na jihovýchodě a jihu Moravy (až v okolí Brna a Znojma). Žije na dubech, v jiných zemích také na kaštanovníku jedlém a lípách. Obvyklým počátkem výskytu dospělých brouků bývá v naší republice třetí dekáda června, maximem potom druhá půlka července. S posledními jedinci se lze setkat ještě koncem srpna.

Tesaříka zachyceného na fotografii jsem pozoroval na okraji Břeclavi v dubovém lužním lesíku, v němž zjevně desítky let nezasáhla ruka lesníka. A poněvadž tamní duby byly postiženy buď tracheomykózou, anebo rychlou změnou vlhkosti půdy, stálo v něm nápadně mnoho souší a čer-

stvě usychajících stromů s hnědnoucím listím. Jen několik stromů vypadalo dosud zdravě. Všechny byly přibližně ve věku kolem 140 let.

A právě tento porost, spolu s torzy dávno zašlých staletých dubů pralesního vzhledu, se stal doslova rajským útočištěm populace tesaříka *T. pallidus*. Průběžně usychající duby mu umožnily každoročně nerušeně zakládat nové generace, a tím na mnoho let ustálit silnou populaci. Nezbytnou podmínkou jeho výskytu jsou totiž náhle celkově odumírající duby nebo jejich velké silné větve, a nikoli postupně přirozeně prosychající po částech, jak je tomu většinou u starších stromů.

První brouci se za teplých večerů začínají na kmenech a větvích dubů objevovat – a to s obdivuhodnou přesností – 10 až 12 minut po západu slunce. Zpočátku to jsou jednotlivci a teprve s houstnoucí tmou přibývají další. Jejich pobyt na kmenech a viditelných částech větví však trvá přibližně jen 2,5 hodiny, potom v rychlém časovém sledu odlétají jinam. Ale i zde jsou výjimky, kdy za dosud mně neznámých okolností některé samičky vytrvávaly ještě asi o hodinu déle než obvykle, aniž by to bylo možno přičítat patrně změ-

2

2 Tesařík *T. pallidus* je málo známý hlavně pro skrytý noční život. Foto I. Jeniš

ně počasí. Vždy šlo výhradně o samičky; samečka jsem v této „prodloužené“ době nikdy nezahledl.

Většina entomologické literatury zabývající se výskytem *T. pallidus* ve střední Evropě uvádí stálou posoumračnou aktivitu brouků mezi 21. a 23. hodinou, některá jen mezi 20.30 a 22. hodinou. Tyto údaje jsou však nepřesné a svědčí o velmi krátkodobém pozorování. Trvá-li totiž sezona výskytu brouků zhruba dva měsíce, výrazně se za tuto dobu změni časy západu slunce, a proto (kromě několika dnů koncem června) rovněž asi 2,5hodinová aktivita tohoto tesaříka začíná každý den o něco dříve. Tím se ovšem rozumí hlavní pozorovaná aktivita na povrchu kmenů a silných větví, tj. vyhledávání druhého pohlaví, páření a kladení vajíček.

Nevím, zda se někdy po setmění někomu podařilo pozorovat brouky také při příjmu potravy. Pouze jednou jsem viděl jednu samičku dlouze sát na drobném výronu mízy, jakémsi zcela náhodným „občerstvením“, jež jako základní výživa sotva přichází do úvahy, jestliže další desítky brouků tento mízotok i jiné v okolí zcela ignorovaly. Obvyklou potravou brouků (až později v noci, navíc vysoko v korunách) bude pravděpodobně pletivo čepelí dubových listů, nejspíše zdravých stromů.

Samičky kladou vajíčka do přirozených příčných spár v borce nebo pod okraje malých odchlípenin borky v úžlabí jejich brázd, vždy co nejbliže k odchlípené kůře. Jejich pohyby jsou poměrně pomalé, a tak chvilku trvá, než tykadla a kladélkem zváží vhodnost místa pro uložení vajíček. Vůbec však nejsou „liknavé“, nemotorné nebo dokonce dlouho nehybně sedící, jak uvádějí někteří entomologové (pravděpodobně z pozorování za chladného počasí). A jestliže jim zkrátí cestu mravenec, pavouk či jiný brouk, dovedou překvapivě hbitě uskočit a odběhnout do strany

1 Lokalita tesaříka *Trichoferus pallidus*. Okraj lesíka v Břeclavi se soušemi dubů je zvenčí nejlépe patrný v zimě. Foto V. Kaděrová

1

jako nějaký svižník. Příznačný je pro ně rovněž široce serpentinovitý nebo až spirálovitý pohyb. Tak při snůšce nejlépe prozkoumají povahu značné části obvodu kmenů a větví, což by jim pouze svislý či vodorovný směr tak dobře neumožňoval. I v tom se tento druh svým chováním liší od řady jiných tesaříků. Pro samečky je naopak typický rychlý běh svisle po kmenech, nejčastěji shora dolů, řidčeji zdola nahoru, přirozeně s jediným cílem: vyhledávat samičky.

Odborná entomologická literatura se zmiňuje také o výšce, v jaké se brouci na dřevních částech zdržují. Uvádí se 7 až 10 m, zřídka 3 až 4 m (Tippmann 1955). Podle mého zjištění to záleží na dostačující mohutnosti borky, kam samičky ještě mohou klást vajíčka. Larvy se vyvíjejí i kuklí v borce, a protože nejde o drobného brouka, vyhledávají taková místa, kde dosahuje větší tloušťky. Jde-li o staleté solitérní a často již téměř suché duby, na nichž

náhle usychají poslední horní velké větve, kladou právě až na ně, třeba ve výšce 15 m i více. Naopak na mladých i starších dubech rostoucích v hustším zápoji se skoro vždy vyvinou jen tenké větve s nízkou borkou. Na těchto stromech proto kladou výhradně na kmenech, a to velmi často i u jejich paty, kde se vyhýbají pouze vlhčím místům porostlým mechem. Tvrzení, že se tito brouci zpravidla zdržují ve větších výškách a jen málokdy sestupují níže, je tedy příliš obecné. Tento úsudek zřejmě vycházel z pozorování (před mnoha desetiletími) na velmi starých solitérních dubech v Dolním Rakousku (Tippmann 1955).

Známostí je, že se tento tesařík vyskytuje prakticky vždy na schnoucích dubech společně s tesaříkem obrovským (*Cerambyx cerdo*) a tesaříkem *Plagionotus detritus*, ačkoli mezi nimi není žádný vzájemný vztah. S *T. pallidus* jsem se v průběhu let setkal na několika stano-

vištích a na stromech, které zlézal, byly opravdu vždy zároveň i zmíněné další dva druhy, které se tam také pářily a kladly vajíčka. Ještě před nedávnem se dokonce mělo za to, že *T. pallidus* se svým životem úzce váže pouze k dubům již více let napadeným tesaříkem obrovským. Mohu jen potvrdit, že šlo o chybné mínění. Brouci i larvy všech tří druhů sice žijí vedle sebe, ale jenom proto, že jim vyhovuje živná jakost těchž stromů.

Tesařík *Trichoferus pallidus*, donedávna pro nedostatečné znalosti pokládán za jednoho z našich nejvzácnějších zástupců tesaříkovitých brouků, je a snad i zůstane památným druhem starých listnatých lesů jižní Moravy. Dosud všude, kde má vhodné životní podmínky, jde prozatím o poměrně hojného brouka. Jeho další prosperita však závisí na citlivém přístupu k likvidaci tzv. lesnický bezcenných stromů, a tedy na nutnosti chránit zvířenu našich lesů jako celek.

George O. Krizek

Otakárek appalačský – nový druh pro východní USA?

U jednoho z největších severoamerických otakárků – *Papilio glaucus* – bylo nedávno rozlišeno několik forem, které se podle návrhů některých autorů řadí do tří různých sympatrických (stejně území obývajících) druhů. V našem sdělení se chceme věnovat hlavně jednomu z nich, který byl zjištěn v jižní části Appalačských hor (horské pásmo na východě Severní Ameriky) a byl pojmenován *Pterourus appalachiensis* (některé druhy otakárků se řadí do tohoto rodu, chápaného ale obvykle jen jako podrod rodu *Papilio*).

Taxonomy lze s trochou nadhledu dělit na „štěpiče“ (splitters), kteří dosud popsané druhy (podle jejich pojetí tzv. sběrné druhy) stůj co stůj dělí na nové v užším pojetí, a na „sjednotitele“ (lumpers), kteří tuto práci naopak maří a známé druhy nejenže dále neštěpí, nýbrž je často ruší, spojují a prosazují pro ně nová označení. V našem případě se štěstěna usmála na ty první, kteří se nejednou zabývají malými druhy motýlků mizejících v trávě a jen málokdy druhy tak velkými a nápadnými jako uvedení otakárci. Autoři Harry Pavulaan a David M. Wright popsali r. 2002 nový druh, který označili jako *Pterourus appalachiensis* (obr. 5, 6).

Nejprve je však nutno se zmínit o původním, výchozím druhu *Papilio glaucus* (*glaucus* = šedomodrý). Při popisování tohoto otakárka v r. 1758 měl Carl Linné k dispozici jen jednu tmavě zbarvenou samici. Usoudil proto, že obě pohlaví jsou šedomodrá. *P. glaucus* je prvním severoamerickým motýlem, kterého vyobrazil (dosti špatně) už r. 1587 malíř John White, účastník třetí americké výpravy, kterou podnikl britský spisovatel a cestovatel Sir Walter Raleigh. V angličtině má motýl název Eastern Tiger Swallowtail (východní tygří vlašťovčí ocas), neboť jeho základní barva je žlutá s černými pruhy. Vyskytuje se ve východní polovině Severní Ameriky, od Kanady až po Floridu. Na severu má jednu generaci ročně (je univoltinní), na jihu až tři generace (polyvoltinní). Druh je pozoruhodný tím, že má dvě různě zbarvené formy samic. Jedna je žlutá (obr. 2), a téměř totožná se samcem (obr. 1, 4), kdežto druhá je černomodrá (obr. 3). Jde o typický příklad tzv. batesovského mimikry (též Živa 1996, 3: 121–123). Tmavá samice napodobuje jedovatého otakárka *Battus philenor* (Živa 1990, 2: 76–77), kterému se ptáci vyhýbají. Na severu USA, ale i na nejjižnější Floridě,

1 Samec otakárka *Papilio glaucus*, Virginie, USA. Podél lemu předního křídla je patrná řada nespojených žlutých skvrn, jeden z rozlišovacích znaků od *P. appalachiensis*.

